

דבר העורכת

אני שמחה להתחיל את דרכי כעורכת כתבי-עת סוציולוגיה ישראלית, שכבר קנה לעצמו מעמד בקרב קהיליית החוקרים במדעי החברה בישראל. סוציולוגיה ישראלית הוא כיום במה מרכזית לחילופי מידע מדעי בתחומים שונים ומגוונים של העולם החברתי, והוא מאפשר לכל המתעניינים בתחום להציג את דבריהם לפני קהל גדול ומגוון, וכן ללמוד ולהתעדכן במגוון המחקרים המתווספים בלי הרף.

בראשית דברי אני רוצה להביע את הוקרתי הרבה לפרופ' חנה הרצוג, העורכת היוצאת של כתבי-העת, שתרמה רבות לעיצוב דמותו של כתבי-העת ולביסוס מעמדו בקהיליית האקדמית הישראלית. אני מקווה להמשיך את קווי הפעולה של כתבי-העת, כפי שהותוו עליי עורכיו בעבר: לספק במה למחקר הסוציולוגי על כל גווניו, להמשיך לעגן את המחקר הסוציולוגי בסוגיות חברתיות הנמצאות בסדר היום הציבורי בישראל, ולהקפיד על הליך סקירה המאפשר שמירה על רמה אקדמית גבוהה, המלווה בפתיחות מרבית לכל תחומי העשייה הסוציולוגית.

הגיליון הנוכחי נערך עליידי המערכת הקודמת, ובהזדמנות זו אני רוצה להודות לחברי המערכת שסיימו את תקופת כהונתם – פרופ' ינון כהן, פרופ' חיים חזן וד"ר אילן תלמוד. היה לי העונג לעבוד אתם כחברת מערכת, ואני מודה להם על עבודתם המסורה. אני מברכת גם את המצטרפים החדשים למערכת העיתון: ד"ר אבישי ארליך, ד"ר אדריאנה קמפ, פרופ' יוסי שביט ופרופ' גיורא רהב. אני מקווה ששיתוף הפעולה הפורה שהיה בין חברי המערכת בשנים שעברו יימשך גם בתקופת כהונתי. לסיום, תודה מיוחדת לשתי רכזות המערכת, שוהם דרורי ותמי לביא, שעבודתן המסורה אפשרה את ההוצאה לאור של הגיליון הזה והקלה את חילופי התפקידים במערכת.

החברה הישראלית מתאפיינת בשנים האחרונות בקיטוב כלכלי הולך וגדל, באי-שוויון רב, מהגדולים בעולם המערבי, ובגידול בממדי העוני גם בקרב האוכלוסייה העובדת. בפתח הגיליון מתפרסם מאמרו של אילן תלמוד, שהוצג ביום העיון "שוק ההון, עוני וחינוך: דיון כלכלי וסוציולוגי בהיבטים של אי-שוויון", שנערך בחסות מכון הורוביץ בשנת 2002. מאמר זה דן ב"סוציולוגיה של הרנסה" כמושג אנליטי הקושר בין סוציולוגיה כלכלית לסוציולוגיה העוסקת בריבוד, והוא מדגיש ממדים שונים של אי-שוויון מהיבטים שונים: תחום הרשתות הבין-ארגוניות, הנגישות למשאבים פוליטיים, תחום התעסוקה ואי-השוויון המגדרי. בחינת הקשר בין אי-השוויון בקרב המעסיקים לבין אי-השוויון בקרב המועסקים מציגה את היחסים המורכבים בין הארגון החברתי של השוק המייצר רנסות, המבנה הפוליטי של הכלכלה והארגון החברתי של כוח העבודה.

התערעורות יחסי העבודה במשק הישראלי וההידרדרות במצבם של העובדים החלשים באות לידי ביטוי בצמיחתם של דפוסי העסקה לא-שגרתיים. רונה גוצלב ואורלי בנימין כותבות על מערכת היחסים הצומחת בין מנהלי משאבי אנוש במגזר הציבורי לבין העובדים המועסקים באמצעות עובדים של חברות כוח אדם. הן מראות במאמרו כיצד צורת העסקה זו לובשת אופי של דיכוי חברתי של "האחר" (ובעיקר של "האחרת") ומנציחה את שוליותם. אורי בן-אליעזר ואדריאנה קמפ דנים בסוגיית הקשר בין מדינת הלאום למגמות גלובליות טרנס-לאומיות באמצעות ניתוחה של פרשת ואנונו. מאמרם מראה כיצד המדינה,

באמצעות הפוליטיקה הפנימית, ובמקרה זה באמצעות אסטרטגיה של סודיות הקשורה במערכת הביטחון הישראלית, מתמודדת עם התנועות החברתיות שחוצות גבולות ומאיימות לשנות הסדרים קיימים.

כלנית צאלח מנתחת את השיח ההומולסבי כפי שהוא משתקף במדורי הייעוץ בעיתונות הנוער. מחקרה מתמקד בניתוח טקסטים חברתיים ומראה כיצד מועברים לבני נוער מסרים לגבי התנהגויות נורמליות והתנהגויות סוּטות. למרות השינויים שחלו בשיח הציבורי בישראל בכל הנוגע להומוסקסואליות, דומה שבעיתוני הנוער עדיין נעשה ניסיון להכחיש את ההומולסביות, לשכנע שאין הומולסביות בקרב בני נוער ולהפריד בינה לבין התופעה היציבה יותר בקרב המבוגרים.

מאמרה של מתת אדר-בונים מציג את הקשר בין המשפחה, המייצגת את המסורת והשמרני, לבין החדשנות. המחקר מבוסס על זיכרונות אוטוביוגרפיים של משכילים יהודים מליטא ופולין במאה התשע-עשרה, ועולה ממנו שדווקא המסגרת המשפחתית שהתאפיינה ביחסי סמכות ואהבה אפשרה את צמיחתם של צעירים משכילים, חדשנים, הישגיים ואוטונומיים. בניגוד לטענה שיחסים משפחתיים מסוג זה מובילים לשמרנות ודיכוי עצמי, המחקר מראה כי הללו תרמו במידה רבה למודרניזציה של החברה היהודית.

כפי שנעשה בגליונותיו הקודמים של כתב-העת, גם בלב הגיליון הנוכחי עומד דיון באחד המושגים המרכזיים בסוציולוגיה העכשווית – מושג ההון החברתי. במרכז הדיון נמצא מאמרו של רוברט פאטנס, מבכירי החוקרים והכותבים העוסקים בהון חברתי. המאמר דן בחשיבותו של ההון החברתי לרווחה החברתית, לצד ההידלדלות שלו בציבוריות האמריקאית, כפי שהדבר מתבטא בפחות שחל בקשרים החברתיים ובפעילות החברתית. פאטנס קורא לאמץ את פרספקטיבת ההון החברתי כבסיס לפעולה חברתית. לדעתו, חשוב מאוד שאנשי המחקר והאקדמיה במדעי החברה יהיו מעורבים בחיי המעשה וישפיעו על מארג החיים החברתיים.

במסגרת הדיון מתפרסמים שני מאמרים נוספים. הראשון הוא מאמרו של גילה מנחם וליהיא להט (בשיתוף עם אדוה סימן-טוב), העוסק בקשר בין הון חברתי לבין שאלות הנוגעות ביחסים בין חברה למדינה. גישת ההון החברתי מציעה מישוג של היחסים בין המדינה לחברה, מישוג המתייחס לסוגיות ולדילמות הבסיסיות שכרוכות בעלייתו של דפוס המשילות. לדברי החוקרות, גישת ההון החברתי מצביעה על כך שבעידן המשילות, שבו המדינה נסוגה מתחומים שונים ושחקני שוק וחברה אזרחית נהפכים לשותפים ברשת המדיניות, ממשות שותפותם של שחקני החברה האזרחית תיגור ממידת החינוניות, העוצמה והאינטנסיביות שמאפיינת אותה. גישת ההון החברתי מצביעה על הגורמים היוצרים חינוניות זאת, ובר-בזמן היא מאירה מאפיינים מבניים במודל המשילות, שיש בהם כדי להאיץ את דלדולו של ההון החברתי.

המאמר האחרון בדיון הוא מאמר תגובה של דני רוזוליו ז"ל, המדגיש כי דווקא בעידן הגלובלי נוצר צורך של יחידים להתארגנות משותפת לשם מילוי צורכיהם. צורך זה בפעולה משותפת הוא שיוצר את ההון החברתי בחברה. מאמר תגובה זה הוא אחד ממאמריו האחרונים של דני רוזוליו, אשר גילם באישיותו את קריאתו של פאטנס לירידתם של אנשי האקדמיה ממגדל השן, כדי להשפיע ולהגביר את מעורבותם בחברה. דני עסק בחקר היבטים שונים של החברה הקיבוצית, על התהליכים השונים שעברו עליה בשנים האחרונות, ובהוראת מדעי החברה. אך יותר מכך היה דני איש המעשה, הוא היה מעורב פוליטית וחברתית

ומילא שורה ארוכה של תפקידים ציבוריים, הן כחבר כנסת והן במסגרת התנועה הקיבוצית. יהי זכרו ברוך. דברים לזכרו מאת ד"ר שלמה גץ מופיעים בעמוד הבא. כמו בכל גיליון, גם הפעם מוגשת לקוראים סקירת ספרים העוסקים בנושאים מגוונים הקשורים בחברה הישראלית. אני מאחלת לכל הקוראים קריאה מהנה, ואני קוראת לכל חברי הקהילה הסוציולוגית לתרום מחקרים מקוריים מפרי עטם ולהעלות נושאים לדיון.

חיה שטייר, עורכת